

Голові спеціалізованої вченої ради Д 35.051.17.
в Львівському національному університеті
імені Івана Франка
професорові Денисенкові В. М.

Відгук
офіційного опонента
на дисертацію
Свідерської Ольги Іванівни
« Співвідношення психологічних та інституційних детермінант масової
політичної поведінки в транзитних суспільствах»,
що подана на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук
за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки

Специфіка розвитку сучасного суспільства, у тому числі й українського, обумовлює вивчення низки проблем, пов'язаних із трансформацією та модифікацією масової політичної поведінки, ролі інституційних та психологічних чинників у її формуванні, взаємовпливом віртуального й реального політичного середовища. Такі наукові розробки мають значення й у світлі виявлення особливостей транзитних суспільств індустріального й постіндустріального типів, у яких формуються та імплементуються нові моделі масової політичної поведінки під впливом трансформацій традиційних форм політичної участі та формальних політичних інститутів. У таких суспільствах зміни визначаються домінуванням невизначеності, ірраціоналізму, руйнуванням усталених взаємозв'язків у культурній, економічній і політичній сферах життя, запереченням історично успадкованих культурно-політичних цінностей і впровадженням технологій психологічного тиску й маніпулювання свідомістю індивідів.

Через дослідження цих та інших детермінант, у сучасній політичній науці відбувається концептуалізація феномену масової політичної поведінки (у тому числі у транзитних суспільствах) із врахуванням наявних характеристик політичної поведінки та особливостей конструювання і вияву нових форм та моделей віртуалізації сучасного життя.

З огляду на це, дисертація О. Свідерської, мета якої полягає у здійсненні комплексного політологічного аналізу співвідношення психологічних та інституційних детермінант масової політичної поведінки у транзитних суспільствах (с. 18), є вкрай актуальною. Посилює значення такого дослідження й намагання авторки розглянути феномен «масової людини», окреслити інституційні і психологічні аспекти віртуальної та симулятивної поведінки як нових форм масової політичної поведінки (с. 18).

На основі ґрунтовної джерельної бази та аналізуючи основні концептуальні моделі й теорії, що розкривають специфіку масової політичної участі, дисертантка розглянула й «кольорові революції» як приклад вияву масової політичної поведінки в суспільствах, що здійснюють демократичний транзит. Дослідницький інтерес викликає й аналіз специфіки прояву масової політичної поведінки в Україні на прикладі революційних подій 2013 – 2014 рр. Окремо слід виділити намагання дисертантки здійснити наукові розвідки, звертаючись до сучасних досліджень суспільної реальності, таких, як постіндустріальне суспільство, Постмодерн, постсучасне суспільство тощо.

Вибір методології та методів дослідження, головно наукових принципів неінституційного та транзитологічного підходів, а також основних положень психологічної науки дає можливість стверджувати про міждисциплінарність її напрацювань, що дало змогу сформулювати низку теоретичних положень і висновків, які можуть бути корисними у політичній та психологічній науках.

Дисертантка стверджує про коцентуалізацію взаємодії психологічних та інституційних чинників масової політичної поведінки у різного типу суспільствах. Авторка вказує, що у модерному (індустріальному) суспільстві первинними детермінантами її формування є інституційні норми та формальні правила обмеження масової активності, або її стимулювання задля досягнення політичних цілей владної еліти (с. 89-110). Відтак, масова політична поведінка в масовому (індустріальному) суспільстві набувала ознак конформізму, індиферентності та мобілізаційності.

З іншого боку у індивідуалізованому (постмодерному) суспільстві чинниками, що визначають масову політичну поведінку є постматеріальні

цінності та культурні, часто універсалізовані, норми, що супроводжуються комунікативно-інформативними впливами медіа, інтернет-мереж та інститутів влади (с. 111-137). Таким чином, у такому суспільстві домінує невизначеність, ірраціоналізм, відсутність усталених індивідуальних і групових зв'язків, що набуває ознак симулятивності та реалізується переважно через віртуальний простір, а не соціальне середовище (с. 136).

Окрім цього авторка доводить значення процесу соціалізації (особливо інтерналізації), який визначає домінантні форми вияву масової політичної поведінки (с. 90-96).

О.Свідерська зазначає, що взаємозв'язок психологічних та інституційних детермінант масової політичної поведінки в транзитних суспільствах ґрунтується на взаємодії двох взаємозаперечних категорій – раціонального та ірраціонального (емоційного). Така взаємозалежність позначається на мотиваційній структурі та політичних установах й орієнтаціях індивідів. Окрім цього має вплив соціально-політичний і цивілізаційний контекст середовища (с. 36-57);

Варто відзначити й спробу авторки довести неконверсійний характер масової поведінки у транзитному середовищі, що визначається поєднанням невизначеності й неформалізованості правил її регулювання, труднощами інституційного контролю з боку державних органів, необмеженим впливом транснаціональних акторів на її формування через соціальні мережі та інтернет-середовище (с. 36-57);

На основі проведеного аналізу, авторка приходить до висновку про збереження індивідом сутності «масової людини», не зважаючи на те, що існує тенденція до індивідуалізації життя в постсучасному суспільстві. Така ситуація уможлиблює формування нових форм масової політичної поведінки, релевантних соціально-політичному та ціннісному контексту постіндустріального суспільства. Йдеться про переважання елементів театралізації, віртуалізації, симуляції (с. 135-137). О. Свідерська вказує, що «кольорові революції» кінця ХХ століття, здійснюючи функцію демократизації політичних режимів європейських країн, водночас створили платформу для масових акцій з використанням новітніх інтернет-технологій і маніпулювання масовою свідомістю індивідів (С. 174-191).

Наукові положення, висновки і рекомендації дисертації мають достатнє теоретичне, методологічне та емпіричне обґрунтування. Це обумовлене великою кількістю проаналізованих здобувачкою наукових праць щодо інституційних та психологічних чинників, що визначають масову політичну поведінку; апробацією результатів дослідження на науково-практичних конференціях різного рівня, а також використанням сучасних загальнонаукових та спеціально-наукових методів дослідження, наукових напрацювань щодо проблематики масової політичної поведінки загалом та її специфіки у транзитних суспільствах, у тому числі в Україні.

Основні положення та результати дослідження апробовано в 5-ти публікаціях у фахових наукових виданнях з політичних наук (у тому числі у публікаціях у закордонному виданні із політичних наук (Польща), дев'яти тезах та матеріалах науково-практичних конференцій за міжнародною участю. Опубліковані наукові праці та автореферат дають достатнє уявлення про зміст дисертації, її структуру, теоретичні висновки, а також адекватно відображають основні положення наукової новизни та висновки дисертації.

Текст дисертації О. І. Свідерської цілковито розкриває логіку дослідження та реалізації визначеної мети та завдань дисертації. Тема дисертації є актуальною, її структура є добре продуманою, матеріал викладено логічно та послідовно. Висновки до розділів та загальні висновки дисертації є достатньо обґрунтованими. Зміст автореферату відповідає змісту дисертації, адекватно відображає основні положення наукової новизни та висновки дисертаційного дослідження та не містить інформації, що не наведена у дисертаційній роботі.

Отримані у роботі наукові результати сукупно розв'язують важливу проблему, що виявляється в теоретичному обґрунтуванні особливостей масової політичної поведінки, трансформації та співвідношення її основних інституційних та психологічних детермінант в умовах сучасного суспільства. Основні результати достатньо повно викладені в опублікованих працях авторки.

Відзначаючи позитивні моменти дисертації, водночас потрібно висловити окремі зауваження, які можуть бути вектором для поглиблення дисертанткою

наукових розвідок у царині дослідження масової політичної участі та її специфіки:

1. Попри комплексне розкриття та типологізацію поняття «масова політична поведінка», детальне визначення особливостей її трансформації та психологічних та інституційних чинників, що її визначають, все ж нечіткою видається позиція автора щодо трактування поняття «політична поведінка» та його співвідношення із поняттям «масова політична поведінка».

2. Визначивши електоральну поведінку однією з форм масової політичної поведінки, що притаманна усім сучасним суспільствам, дисертантка недостатньо уваги приділяє її аналізу та особливостям, головню у контексті її реалізації у ході демократичних трансформацій країн, у тому числі й України.

3. У дисертації основою і джерелом масової політичної поведінки визначено передовсім масу, натовп. Як таке трактування співвідноситься із сучасними баченнями масової політичної поведінки з акцентом на поняття «грумада», яка сьогодні стає носієм нових модифікацій масової політичної участі?

4. Окрім цього при аналізі Революції Гідності більш детальнішого простеження потребують психологічні детермінанти формування масової поведінки під час Майдану. Йдеться про роль та подальше значення емоційної складової масових дій, що стали результатом фізичного насилля тодішньої влади та органів правопорядку щодо студентів.

Попри те, наведені зауваження не впливають на зміст дисертації і не применшують її наукової та практичної цінності, а лише пропонують можливі шляхи подальшого розвитку та вдосконалення досліджуваних проблем.

Робота виконана на належному теоретико-методологічному рівні, є цілісною та завершеною, а її зміст відповідає паспорту спеціальності 23.00.01 – теорія та історія політичної науки. Дисертація містить раніше незахищені наукові положення, отримані автором нові науково обґрунтовані результати в галузі політичної науки.

Дисертація і автореферат Свідерської О. І. «Співвідношення психологічних та інституційних детермінант масової політичної поведінки в

транзитних суспільствах» відповідають вимогам п. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (із змінами), а здобувач Свідерська О. І. заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки.

Офіційний опонент:
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології
та міжнародних відносин
Національного університету
«Львівська політехніка»

Л. О. Дорош

Підпис Дорош Л. О. ^{підтверджую}
Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»

Р. Б. Брилинський